

Волинський обласний науково-методичний центр культури

**ТРАДИЦІЇ
У СПАДОК ДЛЯ НАЙМЕНШИХ
НАС КЛИЧЕ ПРАЦЬОВИТЕ ЛІТО**

Книга II

Луцьк – 2025

Традиції у спадок для найменших. Нас кличе працювате літо. Книга II : посібник / автор-упорядник Н. М. Шамріцька. Луцьк : Волинський обласний науково-методичний центр культури, 2025. 24 с.

Інноваційний посібник, серія казкових історій – для ознайомлення з елементами української, зокрема, волинської нематеріальної культурної спадщини (традиції, звичаї, ремесла, ігри, пісні, прикмети тощо); для вивчення, використання та інсценізації під час дитячих мистецьких заходів.

Шановні колеги! Ви тримаєте в руках другу книгу із серії посібників «Традиції у спадок для найменших» – «Нас кличе працювати літо». Вона містить три казкові історії, які висвітлюють певні традиції та обряди, що побутують у нашому регіоні.

«Солом'яний промінчик сонця» – історія, що розповідає про навички плетіння із соломки; познайомить зі зразком традиційного соломоплетіння – «павуком».

«Кошик плетений з лози – в ньому будуть ягоди» – частина, яка висвітлює при-таманні Волинському краю традиції плетіння з лози та коріння сосни речей побу-тового вжитку; знайомить зі звичаями збирання ягід чорниці.

«Дідова пасіка» – розповідь, у якій герої відвідують пасіку і знайомляться із осо-бливостями роботи бджолярів; дізнаються цікаві факти про роботящих бджілок та солодкий мед; вчать шанувати працю.

Кожна із частин має рубрику «Із щоденника Мишки Минівни», що вмістила в собі такі зразки нематеріальної культурної спадщини як приказки, прислів'я, за-гадки тощо. Крім того, «Щоденник» дає адресні посилання: на поширені на каналі Youtube відеоматеріали з елементами НКС, які побутують у населених пунктах Во-линської області; на сторінку «НКС Волині» офіційного сайту Волинського облас-ного науково-методичного центру культури, де розміщені дослідницькі матеріали про традиції та звичаї волинян. Ці реальні зразки традицій та окремі відомості із до-сліджень етнологів про обрядовість і звичаї Волині взяті за основу казкових історій, що увійшли до методичного посібника «Традиції для найменших».

Сподіваємося на широке використання викладеного матеріалу в закладах куль-тури територіальних громад для інсценізації дитячих вистав, ранків, культурно-до-звіллевих заходів і для просвітницької роботи.

Віримо, що разом із нашими дітьми вивчимо, відтворимо і збережемо багату куль-турну спадщину рідного краю.

Любов Рожнова – т.в.о. директора Обласного науково-методичного центру культури

Солом'яний промінчик сонця

Стояли погідні сонячні дні. Небо було чисте, як скельце, лише іноді легіт гнав маленькі білі хмаринки, ніби бавився пір'ячком. Календар скидав листок за листком – недавно ще була зима, весняні клопоти, а вже землю оповило ласкаве літо.

Мишка Минівна так і не вирішила, яка пора року їй подобається найбільше. Вона любила працювати, тож завжди знаходила собі чим зайнятися: порядок в хаті навести, на подвір'ї чистоту підтримувати, квіти біля будинку доглянути, трав цілющих назбирати та багато іншої роботи. Ось, і зараз, давши лад на грядочці з городиною, Минівна вирішила побігти до лісу аби подивитися чи будуть цього року «ягоди» (так ще на Волині називають чорницю).

Ліс високою, зеленою стіною шумів недалеко від того місця, де жила Мишка. У ньому мешкало чимало всякої великої й дрібної звірини, птаства. Серед них були і Мишчині друзі, але сьогодні в гості ходити не було часу. Знайомими стежками Минівна оббігала галявини, де росли низенькі кущики чорничника на яких вже зав'язувалися маленькі бубочки (хоч подекуди траплявся й цвіт). Підрахувавши через скільки часу треба буде збирати чорницю, вправна Миш побігла додому.

Милуючись красою, яку дарувала природа, Мишка Минівна підходила до своєї господині. Раптом, її увагу привернуло шурхотіння – то вітерець перебирав листками книжечки, яку хтось загубив край поля. Попри завзятість Мишка була ще й допитливою. Вона з цікавістю переглянула кілька сторінок і зрозуміла, що натрапила на справжній скарб – в книжці розповідали про вироби із соломи та спосіб їх виготовлення. Минівна обтерла знахідку фартухом і понесла її до хати.

У хаті, присівши за столом, господиня ще раз роздивилася знайдену річ: верхні листки книжечки були зіпсовані і як вона називається розібрати було важко; деякі листки трішки забруднилися, але текст було видно добре; решта листків були у гарному стані. Минівна так захопилася читанням, що мало не забула приготувати вечерю, на яку запросила донечку Мишуньку і внучат.

Повечерявши і заваривши усім запашного чаю, Минівна взялася читати книгу вголос...

Виявляється, у побуті волинян ще у 30-40-х роках минулого століття можна було зустріти солом'яні шкатулки і бочки для зберігання зерна; павуки, які вішали на стелі і дідухи, які вносили господарі та встановлювали на покуті у Свят-вечір. На сьогоднішній день ця традиція побутує у населених пунктах Турійської територіальної громади. Зокрема, у селах: Купичів, Туличів, Новий двір, Мокрець, Обеніжи, Соловичі, Кустичі, а також у селищі Турійськ.

У виробах майстринь Турійщини зашифровано традиції, символи, знання та практики, що стосуються природи і світу. У доробках – різдвяні павуки, іграшки, янголи, тварини, прикраси, сумки, капелюхи. Тут присутня своя символіка: коло – безперервний зв'язок,

циклічність поколінь; ангелики – наші охоронителі; дзвоники закликають до бру звістку, а коник – завжди на успіх.

Соломоплетіння – дуже трудомісткий процес. Спочатку треба засіяти поле злаковими культурами. Найкращим часом заготівлі соломи для плетіння вважається період, коли злакові ще квітнуть – тоді їхні стебла більш міцні. Отож, у червні, в період молочної стиглості, треба серпом вижати стебла, розкласти по стерні, щоб вітер їх висушив, сонечко відбілило. Тоді просушені стебла розрізають і чистять від вузликів, щоб матеріал був гладеньким. Солому після обмолоту зерна комбайном не використовують.

Майстри кажуть, що плести можна із усіх видів злакових. Однак, у кожного виду соломи є свої особливості: жито має довше і тонше стебло тож, будь які його частини підходять для різних видів плетіння; ячмінь найкрасивіший за кольором (білесенький), але низький і використовують його, як якусь невеличку частинку для чогось – намиста або аплікації; овес незручний у роботі тим, що після намочування не тримає стебло, а падає; тритикале найкращий злак для виготовлення дідухів та вінків, бо має рівні міцні колоски (збирати його треба ще зеленим, бо пізніше колос починає хилитися).

Перед початком плетіння, соломі замочують, щоб вона розм'якла. Цей процес вимагає точності: якщо соломі при замочуванні перетримати у воді, то вона може стати дуже м'якою, почорніє, стане матовою і втратить свої декоративні якості. Запарену соломі загортають в поліетиленовий мішечок або щільну мокру тканину і дістають в процесі роботи в міру необхідності.

Буває так, що для виготовлення виробу потрібна кольорова солома. Один із способів фарбування – прожарювання (для цього стебла розкладають тонким шаром в розігрітій печі або духовці). Така солома, набуває темно-золотавих і коричневих відтінків. Фарбують матеріал для плетіння і натуральними барвниками. Для цього стебла кип'ятять у різноманітних настоях. Наприклад: щоб отримати золотавий колір соломі треба кип'ятити у лушпинні із цибулі, в ромашці; для коричневого кольору – в настої дубової кори, кінського щавлю, вільхових шишок; аби надати зеленого кольору – у настої кропиви; щоб був синій відтінок – у настої з квітів подорожника, листків васильків; отримати яскраво-лимонний колір можна запаривши соломі в сольовому розчині. У процесі фарбування у водні розчини настоїв додають соду, кип'ятять соломі 30-40 хвилин, а потім промивають її і висушують.

Колись, зі жнив зберігали найкращі колоски і з них складали дідуха, якого перед Святвечором поважно заносили до хати. Люди, які звикли працювати, без роботи сидіти не могли, тож знайшли заняття, яке не вважалося гріхом. Зважаючи, що дідух стояв у хаті до Водохреща – можна було витягати зі снопа соломинки і щось з них робити. У довгі святкові вечори домочадці створювали солом'яні вироби, зокрема «павуки». Цими солом'яними виробами оздоблювали вікна, їх підвішували до сволока. Таким чином, всі дотримувалися встановлених канонів і, жартуючи казали: «В хаті є соломинка, що дозволяє працювати в свято».

Солом'яний «павук» – майже прозорий і невагомий виріб. Він починає крутитися від найменшого руху повітря, відкидаючи химерні тіні, і дуже нагадує павутину. На перший погляд видається незрозумілим, як ця тендітна конструкція тримається купи і що з'єднує тоненькі соломинки. Однак, секрет простий: в основі кожного «павука» – подвійна піраміда. До цієї піраміди можна прикріплювати менші спарені пірамідки, або ж нарощувати на неї соломини, формуючи делікатну фігуру. Солома для такої конструкції годиться лише тверда.

Перед тим, як братися до «павука», соломі треба на 2–3 хвилини залити окропом, щоб вона зм'якла – інакше матеріал під час роботи буде ламатися. Спершу треба зробити багато (з півсотні) подвійних пірамідок. Для цього соломини ріжуть на однакові шматки, наприклад, по 5 сантиметрів. Дуже важливо, щоб вони були рівними. На одну подвійну пірамідку потрібно мати 12 соломинок. Для скріплення соломинок слід підготувати цупку нитку (колись нанизували на волосінь із кінського хвоста, бо нитки були дорогі, а коней по селах не бракувало) та велику голку.

На голку з ниткою нанизати 4 соломинки й зав'язати вузлика – виходить квадрат. Далі на ту саму нитку потрібно насилити ще дві соломини й перекинути петлю через сусідню до вузлика вершину чотирикутника. Все це матиме такий вигляд, наче до однієї сторони квадрата причепився трикутник. Таким чином треба зробити ще тричі, щоб кожна стіна квадрата стала осно-

вою трикутника. У результаті таких операцій отримаємо чотирикутну зірку. Тоді, з'єднаємо до купи вільні кути двох протилежних трикутників, а два інші трикутники скріпити з другої сторони квадрата – от і виходить подвійна пірамідка.

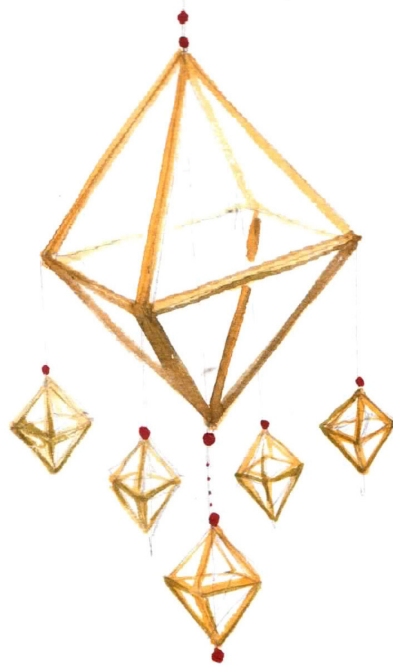
З підготовлених пірамід – великих і малих – конструюють «павука». Найзручніше його плести, коли головна піраміда до чогось підвішена. Готовий виріб можна оздоблювати всім, що до вподоби: солом'яними зірочками, ангеликами тощо.

Після Різдва «павука» не викидали – на конструкцію вішали писанки і так він увесь рік був у домі. Функціонального значення солом'яний «павук» не має, лише символічне: той, хто тче павутину – є символом достатку, засновником матеріального добра.

...Мишка Минівна перегорнула останню сторінку своєї знахідки і тільки тепер зрозуміла, що прочитала книжку «на одному диханні». Чай, який вони з Мишунькою так любляли, вже давно захолонув, а всі присутні за столом із цікавістю слухали про дива, які можна зробити своїми руками. Внучатам найбільше сподобалася оповідь про солом'яного «павука» і вони, підстрибуючи та галасуючи, один поперед одного просили бабусю Миш заготовити соломи, щоб було з чого зробити це мереживне плетиво.

Коли настав ранок наступного дня, Минівна побігла на сусіднє поле де росло жито. Вона дбайливо ставилася до хліба, тож вирішила придивитися в якомусь місці краще заготовляти солом'яні аби не нашкодити врожаю.

Вітерець гнав хвилі по «житньому морі» і Мишка присіла на межі аби насолодитися шурхотінням колосся, яке ще тільки починало цвісти. Вона підняла голову догори і їй здалося, що сонячні промені, наче, зливаються із стеблами, стаючи з ними одним цілим. Соломинки підсвічувалися легенькими ореолами і складалося враження, що це сонце цілує щедрю землю. «Солом'яні промінчики сонця», – подумала Мишка Минівна і рушила додому. Завтра вона

прийде сюди з внучатами, щоб заготовити чарівних стеблин. Довгими осінніми та зимовими вечорами вони ще раз звернуться за порадою до мудрої книжки і плестимуть солом'яні дива.

Із щоденника Мишки Минівни:

Тлумачення незнайомих слів

- Легіт – легкий приємний вітерець;
- Бавитися – гратися;
- Скельце – скло;
- Бубочка, бубка – пестлива назва будь яких ягід;
- Тритикале – гібрид жита і пшениці;
- Сволок – головна балка під стелею, характерна для дерев'яних приміщень.

Прислів'я про солом

- В доброго хазяїна і соломинка не пропаде.
- Вдома і солома їдома.
- Солом'яний парубок золоту дівку бере.
- І за соломинку захопиться, хто топиться.
- Потопаючий і за соломинку хапається.
- Коли б знав, де упадеш, то соломки б підстелив.
- Розумна голова, та соломою набита.
- Семеро одну соломинку піднімають.
- Солом'яним слугою ніхто не доробився.
- Сінним конем не наїздишся, солом'яним волем не наробишся.

Традиції соломоплетіння в Турійській громаді Волинської області можна побачити за посиланням:

<https://www.youtube.com/watch?v=EFB29fQLv7c>

Кошик плетений з лози – в ньому будуть ягоди

Мишка Минівна терпляче сиділа на пеньочку біля ставка і час від часу поглядала в бік старої крислатої верби. Вона чекала свого давнього знайомого – Ремеза. Цю дрібну, скромної поведінки пташечку, всі навколо називають архітектором-будівельником. Минівна усміхнулася, подумавши, що радше назвала б його великим майстром гніздобудівного мистецтва та неперевершеним спеціалістом плетіння...

Ремез (очеретяна синиця) розміщує гніздо на звислих, надтонких, але міцних вербових гілочках-лозинках. До цієї гілочки він надійно припасовує легкі сухі стеблинки трав, сплітає з них ажурний (і разом з тим витривалий) каркас, а потім наповнює проміжки найлегшим матеріалом – рослинним пухом з верб, тополь, торішніх суцвіть-качалок рогозу. Маленький будівельник створює унікально легку і водночас міцну рослинну повсть.

Чи повірить хто, чи ні – але саме працююча вдача, прагнення до досконалості у плетінні гніздечка й познайомили колись Мишку Минівну із Ремезом. Якось, у травні, Мишка сиділа на лавці на подвір'ї і відпочивала після клопіткої роботи у садку. І тут, де не візьмись, над нею закружляла говірка Сорока. Стрекотуха літала туди-сюди і про щось схвильовано розповідала. Нарешті Минівна не витримала і попросила білобоку гістю заспокоїтися і розповісти все за порядком.

Причиною Сорочиної стурбованості виявилися проблеми у її сусіда Ремеза. Цей маленький трудівник щороку плів по кілька гніздечок у сподіванні, що якесь із них сподобається самочці для виведення потомства. Кожне гніздо було надійним, але до досконалості він доводив лише те, яке обирала майбутня мама пташенятка. Ось і зараз, він так старався, так придивлявся

до кожної шпариночки, яку потрібно затулити, що аж очі заболіли. Від напруги в очах мерехтіло, а біль різав їх так, що сльози текли.

Уважно вислухавши Сороку, Мишка Минівна запропонувала свою допомогу травниці – якщо вада не вроджена, то очам допоможе чорниця. Отож, за деякий час, Ремез сидів в кухні на стільчику, а Минівна робила йому на очі примочки із відвару чорниць. Потім Мишка насипала ягід у кульочок і дала пташці із собою, детально описавши пропорції для вживання в їжу та для примочок. Поки тривало лікування примочками, скромний майстер розповів господині дому, що через велику

любов до плетіння гнізд-рукавичок у нього з'явилося хобі – він плете із лози та коріння сосни різноманітні речі побутового вжитку та всякі приємні дрібнички. У розмовах минув час і, прощаючись, вдячний «пацієнт» пообіцяв Мишці Минівні сплести колись для неї якусь потрібну річ.

...Отямившись від спогадів, Минівна вкотре поглянула в той бік де росла верба. Аж ось, із густих вербових гілочок випурхнула маленька, непоказна пташка – це і був умілець Ремез. Мишка, хвилюючись, розповіла про прикрість, яка привела її до птаха. Справа була в тому, що скоро розпочнеться сезон збирання чорниць або, як ще на Волині кажуть – ягід, егод. Для такої роботи Минівна використовувала козубки, які дбайливо зберігала у господарчій прибудовці. Коли ж вона взялася підготовляти все необхідне до збору ягід, то побачила, що її плетені козубки зіпсувалися. От, Мишка й прийшла по допомогу до майстра з лозоплетіння.

Що є кращим, аніж проведений час за улюбленою справою. Розклавши інструменти, гілочки лози та соснове коріння Ремез взявся до роботи. Він – птах

перелітний і в улюблений Волинський край прилітає, коли в природі минає період протиборства зими і потеплінь (приблизно на початку квітня). Через те, він мав трохи клопоту із заготівлею матеріалу для плетіння. Наприклад, лозу заготовляють восени та взимку, після опадання листя і до початку сокоруху; заготівлю коріння сосни проводять після зимової вирізки лісу (коли ранньою весною трактором роблять рядки для насадження нових дерев). І в першому, і в другому випадку сам він цього зробити не може – йому допомагають друзі. Заготовлений матеріал майстер знаходить в умовленому місці і весь свій вільний час присвячує плетінню із кореня сосни та лози. Все це він робить наслідуючи традиції волинян.

Лозоплетіння – одне з найдавніших ремесел, яке поєднує ужиткове та декоративне мистецтво. Лоза є одним із найпоширеніших матеріалів, особливо на Волині. Майстри-волиняни віками накопичували технічні прийоми її обробки, розвивали художні особливості виробів. Найкращими для плетіння вважаються верба «шелюга», «молокита», які ростуть біля водойм, уздовж доріг, на болотах. При заготівлі лози прутья зрізують гострим ножем або секатором, сортують за довжиною, товщиною та породою, видаляють браковані (зламани, підсохлі, надто гіллясті).

Неокорений прут, зрізаний в осінньо-зимовий період, необхідно піддати термічній обробці. Для цього, нещільно зв'язані пучки лози опускають в киплячу воду і варять 2–3 години. Після кип'ятіння їх занурюють в холодну воду і швидко окорують ще теплими, а потім висушують. Перед плетінням сухий матеріал потрібно зволожити (від кількох хвилин до 6–8 годин залежно від товщини).

З лозою можна комбінувати інші матеріали – природні (коріння, соломка) і штучні (дріт, хімічні волокна, шнур тощо). Комбінуючи верболіз, наприклад, із сосновим корінням – можна створити неповторні вироби.

Сосна має смолянистий еластичний корінь, який добре піддається обробці. Він щільний, просочений вологою і вважається витривалим, а це говорить про довгостроковість зроблених з нього речей. Корінці сосни заготовляють заздалегідь, очищають їх від кори і вони стають тоншими. Товсті корені ріжуть на кілька частин та змотують у вузлики-мотки. Заготовлене коріння складають у ємкість і заливають водою, притискаючи вантажем. Воду слід змінювати

кожні два дні, щоб коріння не ламалось. Працюють з корінням у вологому вигляді, щоб воно добре гнулося. Перед початком плетіння круглі заготовки коріння очищають. Поверхня після очищення має глясовий відтінок, а після висушування корінь стає досить міцними, що є добре для вжитку виробів.

Ремез пам'ятав добро, яке колись зробила йому Мишка Минівна, тож старався на славу. Результатом його праці стали гарненькі козубки: одна з вербової лози, друга із соснового коріння, а третя – комбінована. Майстер і сам любувався вдало зробленими речами, а коли миш, не шкодуючи душевних слів, дякувала за красну роботу – аж зашарівся від похвали.

Тримаючи в руках нові, чудесні козубки, Мишка чимдуж бігла додому. Вдячний птах старався плести вироби швидко, та все ж для цього знадобилося більше місяця часу. В лісі вже достигли чорниці і Минівна планувала завтра вирушити на заготівлю цієї корисної смакоти. Вона, як і все місцеве населення вірить у цілющу силу ягід чорниці. Найбільш цілющими вважаються ягоди зібрані на Івана Купала (Іванові єгоди, Купалові єгоди). В цей день прудка «цілителька» теж побіжить до лісу, а поки що треба було готуватися до першого в цьому році збору.

Вранці, коли сонечко пробивалося своїми промінцями крізь густі крони дерев, Мишка Минівна, у товаристві сусідів, урочисто входила до лісу (щоб не трапилося ніякої біди збирати ягоди ходять групами).

На Волині початок збирання чорниць має ряд обрядових дій, що супроводжуються різноманітними словесними закличками та примовками до першої ягідки, котру обов'язково треба з'їсти. Тож, як і годиться, знайшовши першу достиглу ягоду чорниці і перед тим, як покласти її до рота, Минівна промовила до неї: «Свята новина! Шоб не болів живіт і голова», «Я їла свячений хрін», «У четвер було Знесення» (варто наголосити на тому, що такі примовки виголошуються виключно до першої чорнички). Проказавши необхідні слова, вона спожила бубку з вірою в те, що не побачить у лісі плазунів. Дотримавшись необхідних початкових традицій та обрядів, збиральники взялися до роботи.

Зазвичай, ягоди збирають руками, а для зберігання використовують лозові кошелі. Є у жителів Полісся ще й спеціальний інструмент для збирання чорниць – гребінка, «брачка». Проте, народні звичаї наголошують, що перші

чорниці слід збирати тільки руками. Гребінками починали «брати» вже тоді, коли достигало багато ягід – щоб не знищувати зелених, недозрілих плодів.

Мишка Минівна вправно збирала ягідка за ягідкою у нову козубку. Аж чує, по лісі покотилося голосне «Во-о-ой!», «А сюде-е-е-е!», «Гу-гу-гу-у-у!», «Го-го-го-о-о!». То, перекликалися між собою гурти збиральників. За допомогою таких вигуків вони дають знати один одному хто де знаходиться (щоб бува не відбитися від товариства) або ж скликають до ягідника, якщо натрапили на «велике ягідне місце». Мишка й собі відгукнулася дзвінким «Гей-гей-ге-е-ей!» і продовжила працювати.

Минуло трохи часу і збирачі посідали обідати. Обід мав бути ситним, але «не тяжким» – щоб по обіді не важко було знову «брати» ягоди. Пообідавши, гурти розбрелися по лісі в пошуках чорниць і то тут, то там було чути їх перегукування. Згодом, до пташиного співу долучився журливий спів збиральників – то лунали «ягідні пісні» («Ой, беру ж бо ягудке за горою», «Беру ягудке, аж мні ручейки болять», «Здоров боройку, бору» та інші). Ці пісні – своєрідний пісенний літопис про людину і природу, про сімейне та родинне життя, про жіночу долю, про стосунки матері й дочки, про свекруху та невістку. В тих співаннях збиральники звертаються до лісу, сонця, вітру, ягідника, бору та дякують Всевишньому за дари. Співаючи, вони висловлюють всю палітру душевних почуттів.

Спів у лісі особливий, відкритий, гучний, має різну варіантність розспівування від заводчиці до виводчиці, який підхоплювали всі учасниці збирання ягід. «Ягідні пісні» – унікальний елемент літнього календарно-обрядового циклу. Їм притаманна розлогість мелодії, протяжність виконання. Вони супроводжують весь процес збирання ягід (можна сказати – від початку входження до лісу і до моменту повернення додому), значно його полегшуючи.

Ось так, співаючи або перегукуючись, гурти збиральників наповнили весь свій посуд стиглою чорницею та й рушили додому. Мишка Минівна теж втомлено несла повні козубки ягід і подумки розподіляла, що вона з ними робитиме. Попереду буде ще кілька днів праці у лісі, але це її не лякало – Минівна любила трудитися. До того ж, заготовивши побільше корисної і смачної чорниці, господиня зможе радо зустрічати гостей запашним ягідним чаєм та

варенням; пектиме внучатам пиріжки та рогалики; лікуватиме цілющим чорничником та ягідками тих, хто потребуватиме допомоги...

Із щоденника Мишки Минівни:

Тлумачення незнайомих слів

- Крислата – гілляста;
- Козука – невеликий кошик сплетений з лози або лубу, переважно для ягід;
- Луб (березовий, в'язовий, липовий) – спідня кора дерева, що використовується для виготовлення предметів побуту;
- Хобі – захоплення;
- Красна робота – добра, гарна, вдала робота;
- Чимдуж – з усієї сили.

Прислів'я про ягоди

- Збирай по ягідці – набереш козубку.
- З однієї ягоди нема вигоди.
- Аби цвіт, а ягідки будуть.
- Не нашого поля ягода.

Про традицію плетіння кошиків із сосни у Шацькій громаді можна прочитати за посиланням

http://www.nmck-volyn.com.ua/video_detail.php?id=986

Про традицію збирання чорниць на західному Поліссі радимо почитати за посиланням

http://www.nmck-volyn.com.ua/video_detail.php?id=834

Про «ягідні» пісні Волинського Полісся прочитайте за посиланням

http://www.nmck-volyn.com.ua/video_detail.php?id=836

Дідова пасіка

На землю спадав тихий світанок. Сонце протерло очі і випустило на волю свої промінці, один з яких миттю стрибнув крізь прочинене вікно у чепурну кімнату. Подивившись навколо себе, бешкетник швиденько всівся на носі Мишки Минівни, яка солодко спала у м'якому ліжку. Від теплої лоскоту Мишка прокинулася і зрозуміла, що мало не проспала дуже важливої події – сьогодні вона їде на екскурсію на пасіку.

Тиждень тому, в місцевій газеті (яку принесла поштарка білка Вірка) Минівна прочитала, що пасічник пес Платон влаштовує на своїй пасіці день відкритих дверей. Особливо її зацікавило те, що всім відвідувачам подарують на згадку баночку смачного меду (купити, звісно ж, можна й більше). Балакуча Сорока швиденько «рознесла» новину знайомим і друзям, тож надвечір біля Мишчиної домівки зібрався чималенький натовп бажуючих піти на пасіку. Всі жваво

обговорювали можливу подорож, кожен висловлював свої пропозиції і невдовзі тут утворився суцільний галас. Згодом, стомившись від емоцій та галасу, товариство домовилося про деталі подорожі і розійшлося.

І ось, у такий важливий день, Мишка Минівна мало не проспала! Чимдуж зістрибнувши із ліжка та привівши його до ладу, Минівна ретельно вмилася і вбралася в чистий, зручний одяг. Про таку потребу в своєму оголошенні прописав пасічник Платон – бджоли не люблять парфюмерно-косметичних засобів та речовин із сильним або неприємним запахом. За деякий час біля хати

зібралися всі учасники майбутньої екскурсії. Гаяти часу не стали, тож невдвозі були біля того місця, де старий пес Платон тримав свою пасіку.

Платон мав уже багато літ, але був добрим господарем і охоронцем чималенького «медового» господарства. Волинські простори завжди були і є справжнім раєм для бджіл-трудівниць. Тут квітнуть різноманітні квіти, кущі та дерева, які ваблять до себе ароматом і щедро дарують дорогоцінний пилок. Пес вже звик

до того, що його називають «дід Платон», а місце де він живе та працює – «дідова пасіка» (навіть, вбачав у цьому своєрідний шарм). До нього за досвідом приїжджало багато молодих пасічників, приходили навколишні мешканці за медом – так і жив пасічник, працюючи в своє задоволення та на користь інших.

Одного разу, неподалік від пасіки, вийшов з ладу автомобіль журналістів із місцевої газети. Довелося їм заночувати у діда Платона, а в подяку за гостинність – розмістили в черговому номері періодики безкоштовне оголошення про екскурсію на пасіку (і цікаво, і дідові дохід).

Сонце вже добре піднялося вгору, коли гурт відвідувачів підійшов до воріт пасіки. Пес Платон вийшов до них у широких полотняних штанах, довгій сорочці та крислатому солом'яному брилі. Усі з цікавістю поглядали на строгого бджоляра і ловили кожне його слово.

Екскурсія почалась з того, що пасічник роздав усім захисний одяг та познайомив із правилами поведінки на пасіці. Це було дуже важливо, адже різкі рухи та крик могли роздратувати бджіл, а вони тоді стають агресивними, що становить небезпеку для присутніх.

Дід Платон водив екскурсантів від вулика до вулика і з гордістю розповідав

про своє господарство. Тут були і сучасні вулики, і колоди-борті, і вулики-«душлянки». Все це жило і приносило плоди – мед. Бджолиний мед завжди був цілющим нектаром, яким смакували і діти, і дорослі; його використовували при приготуванні обрядових страв і ліків; мед згадується у щедрівках, народних побутових піснях.

Якщо говорити про бортництво на Волині – то воно має тисячолітню історію. Колись це були лісові пасіки, де бджоли самостійно селилися у дуплах. Пізніше волиняни почали виготовляти з колод вулики і селити туди бджіл. Розміщували їх здебільшого неподалік лугов і узлісь, де було достатньо квітучої рослинності. Колоди були зручними будиночками для комах і для видобування меду. З новою активністю бортництво та бджільництво в цілому почало відроджуватися на Волині у 90-х роках ХХ століття. Бджільництво – це клопітка праця. Мед не дається легко ні бджолі, ні пасічнику. В народі кажуть: «Бджіл тримати – не в холодку лежати», «Розмовами меду не збереш». Вибір найбільш гідного місця для розміщення вуликів – одна з найголовніших умов: на сонці вулики нагріваються, а бджоли важко переносять літню спеку; поганими вважаються і сильно затінені місця, наприклад під хвойними деревами; не люблять працювати комахи протягів, постійних вітрів, які видувають з вуликів тепло і їм важко підтримувати стабільний мікроклімат; не підходять для пасіки низькі холодні місця, де тримається вогкість і тумани, а також місце біля проїжджої частини з великим рухом автомобілів. Взагалі, за своєю природою бджоли люблять тишу і усамітнення.

У різні пори року глядіння бджолиного господарства відрізняється. Колись «сезон» пасічники розпочинали в день «Теплого Олексія» (святого Олексія). Вони прогрівали вулики на сонці та окроплювали їх освяченою в храмі во-

дою. Цілу весну бджолярі стежать за обльотами та за тим, як розвиваються сім'ї. Після обльоту, швидко оглядаються бджолині сім'ї та виконуються необхідні роботи. Влітку – спостерігають за кількістю бджіл у вулику та займаються рівноваженням сімей. Зокрема, не можна поміщати слабкі бджоли із сильними. В серпні пасічники починають готувати бджіл до зими, обробляють їхні домівки від шкідників. Взимку, час від часу, потрібно оглядати вулики та «слухати» їх. Є різні звуки по яких можна розрізнити, що коїться всередині.

Коли воскові комірки на рамках по вінця наповняться солодким продуктом, а бджоли запечатають їх восковими кришечками – пасічнику можна «брати» мед. Мед качають три рази на сезон, а у «врожайний» рік це можна зробити, навіть, чотири-п'ять разів (в кінці літа мед не качають, бо бджоли готуються до зимівлі). Важливо правильно вибрати день для відкачування меду. Потрібно уважно слідкувати за барометром, яким є льоток у вулику. Коли на льотку немає бджіл, погода зазвичай хороша, тоді можна приступати до справи. Перед початком роботи слід ретельно вимити руки та одягатися в чистий одяг.

Так, слухаючи поважного діда Платона, товариство переходило від одного вулика до іншого, йшло стежками поміж деревами та кущами, зачаровано спостерігаючи життя бджолиного господарства. Їх дивуванню не було меж, коли вони побачили, як пасічник легенько і лагідно лащить пальцем по спинці бджілку. Вона сиділа на квітці і перебирала лапками – працювала. Коли інтерес до квітки зник, заклопотана трудівниця полетіла в інше місце.

В бджолиній сім'ї чітко розподілені обов'язки, яких всі мають дотримуватися: бджоли-збиральниці збирають нектар і наповнюють ним медовий шлуночок, а потім летять у свій вулик; бджоли-приймальниці звільняють збиральницю від нектару і деякий час зберігають його в своєму медовому шлуночку, де нектар продовжує піддаватися складній переробці, яка почалася ще в шлуночку бджоли-збиральниці; бджоли-вартові пильно стежать за тим, щоб чужа бджола або інша комаха не проникли у вулик; виконавці інших обов'язків теж не сидять без діла. Безліч бджіл ретельно клопочеться над однією краплею меду. За літній сезон одна бджолина сім'я збирає до 15 кг (і навіть, більше) цього смачного, корисного продукту. Не дарма кажуть, що бджола – з божого чола. Ця маленька комаха все своє життя проводить у важкій праці.

Коли Мишка Минівна почула від старого бджоляра про користь меду – аж підскочила на місці. Що-що, а поговорити про цілющі властивості будь якого продукту вона була готова завжди. Дід Платон не пошкодував свого часу і розповів про властивості меду понад двадцяти видів. Найбільш використовуваними і знаними у волинській стороні обіцяв поділитися із допитливою «цілителькою». Крім того, сказав, що дасть їй ще один цікавий і корисний продукт – прополіс. Прополіс – це клейкі речовини, які бджоли збирають з весняних бруньок дерев (тополя, вільха, береза та ін.).

Непомітно збіг час і відвідувачі стали дякувати пасічнику-екскурсоводу за цікаво проведений день. На завершення зустрічі, пес Платон пригостив усіх хлібом з медом та молоком. Коли ж товариство вирушило додому – подарував кожному обіцяну в оголошенні баночку золотистого меду. Мишка Минівна отримала особливий подарунок – прополіс та кілька видів цілющої смакоти.

...Нічне небо мерехтіло безліччю зірок серед яких павичем походжав місяць. Навколо розливався м'який аромат матіоли, тишу ночі різали своїм співом цвіркуни та Мишка Минівна цього всього не чула і не бачила. Вона не спала, ні, сон не йшов до неї. Перед очима все ще мерехтіли картини із сьогоднішньої екскурсії, а захоплення від почутого і побаченого ніяк не давало заснути. Що ж, завтра буде новий день, який принесе нові турботи і клопоти. Тож, кутаючись в теплу ковдру, Мишка подумки подякувала бджілкам-трудівницям і кожному пасічнику, який докладає працю своїх рук, щоб всі могли скуштувати солодке диво – мед.

Із щоденника Мишки Минівни

Тлумачення незнайомих слів

- Шарм – чарівність, привабливість;
- По вінця – до самого краю, повністю.

Про цілющі властивості меду та прополісу

Гречаний мед – один з найкорисніших, бо у гречці багато заліза та вітамінів. Використовується для профілактики та лікування серцевих захворювань та гіпертонії, містить кальцій, магній та сприяє зменшенню запальних процесів в організмі. Чудово впливає на нирки та печінку, допомагає при анемії та загальній слабкості. Хороший антисептик – дієво лікує атеросклероз, трофічні виразки, гнійні рани, фурункульоз та інші захворювання шкіри.

Акацієвий мед – загальнозміцнюючий і заспокійливий засіб. Рекомендується від безсоння, при жовчних, ниркових і шлунково-кишкових захворюваннях. Корисний у дієтичному харчуванні дітей.

Вербовий мед – вживають при захворюванні на гепатит.

Липовий мед – має антибактеріальні властивості. Незамінний при лікуванні нежитю, застуди, ангіни, ларингіту, трахеїту, бронхіту, запалення легенів, бронхіальної астми. Чудовий серцевозміцнюючий засіб. Його також використовують при лікуванні запалень шлунково-кишкового тракту, ниркових і жовчних захворювань, гнійних ран і опіків.

Ріпаковий мед – проявляє високо терапевтичний ефект при лікуванні варикозних виразок, діє як сечогінний засіб.

Лісовий мед (глід, верба, горобина, полуниця, малина, конвалія та ін.) – проявляє виражену антибактеріальну, протизапальну і болевгамовуючу дію. Добре зарекомендував себе при лікуванні гнійних ран і захворювань дихальних шляхів запального й алергічного характеру. Допомагає при безсонні.

Луговий мед (кульбаба, конюшина, чабер, материнка, буркун та ін.) – дієвий при гастритах, а також при захворюваннях кишкового тракту.

Польовий мед (горошок, волошка, будяк, чортополох, цикорій, валеріана та ін.) – заспокійливо діє на нервову систему. Рекомендують при захворюваннях дихальних шляхів, головних болях, безсонні, прискореному серцебитті, болях у шлунку нервового походження.

Прополіс – бджолиний смолянистий продукт, який широко використовується і в народній, і в традиційній медицині. Він ефективно зарекомендував себе в педіатрії, при лікуванні ран, виразок, різних видів рефлюксу і гастриту, запалення ротової порожнини, кардіологічних розладів і онкологічних пато-

логії. Він має сильно виражену місцеву знеболюючу дію – анестезуюча сила 0,25% спиртового розчину прополісу перевершує дію новокаїну в 3,5 рази.

Приказки та прислів'я

- Як мед – то й ложкою;
- Скільки раз не промовляй слово мед, а в роті солодко не стане;
- Щирість – як мед, заздрість – як хрін;
- Твоїми вустами та мед пити;
- Говорить, наче медом солодить;
- На язиці мід (мед), а на серці лід;
- Бджола мала, а й та працює;
- Бджола летить не на всякий цвіт;
- Ще бджіл не купив, а вже діжки на мед лаштує.

Загадки

З квітки на квітку літає,
Солодкий нектар збирає,
У вулик його несе,
У соти мед покладе.
(Бджола)

В садку будинки стоять –
У них бджоли летять.
(Вулики)

Традиції «глядіння пчіл по-Баївськи» можна подивитися за посиланням <https://www.youtube.com/watch?v=4TvqjjDbvoI>

ТРАДИЦІЇ У СПАДОК ДЛЯ НАЙМЕНШИХ

НАС КЛИЧЕ ПРАЦЬОВИТЕ ЛІТО

КНИГА II

Відповідальна за випуск – *Любов Рожнова*
Упорядник, тексти – *Наталія Шамріцька*
Спеціаліст з НКС – *Наталія Грабарчук*
Художнє оформлення *Марти Муравець*
Верстка *Оксани Курач*

Традиції у спадок для найменших. Нас кличе працювате літо. Книга II : посібник / автор-упорядник Н. М. Шамріцька. Луцьк : Волинський обласний науково-методичний центр культури, 2025. 24 с.